

Evropsko okolje Stanje in napovedi 2020

Povzetek

Fotografija na naslovnici: © Simon Hadleigh-Sparks, My City/EEA

Pravno obvestilo

Vsebina te publikacije ni nujno skladna z uradnimi mnenji Evropske komisije ali drugih ustanov Evropske unije. Evropska agencija za okolje ter osebe ali podjetja, ki delujejo v imenu agencije, niso odgovorni za uporabo informacij iz tega poročila.

Obvestilo o avtorskih pravicah

© Evropska agencija za okolje, 2019
Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Več informacij o Evropski uniji je na voljo na spletu (<http://europa.eu>).

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2019

ISBN 978-92-9480-127-2
doi: 10.2800/851988

Evropska agencija za okolje
Kongens Nytorv 6
1050 København K
Danska

Tel.: +45 33 36 71 00
Splet: eea.europa.eu

Evropsko okolje Stanje in napovedi 2020

Povzetek

Odločilni izziv tega stoletja

Poročilo „Evropsko okolje - stanje in napovedi 2020 (SOER 2020)“ prihaja v odločilnem trenutku. Nedvoumno sporočilo oblikovalcem politik v Evropi in po svetu je, da se soočamo z resnimi trajnostnimi izzivi, ki zahtevajo nujne sistemske rešitve. Glavni izziv tega stoletja je, kako po vsem svetu doseči razvoj, ki bo uravnesil družbene, gospodarske in okoljske vidike.

To je 6. poročilo SOER Evropske agencije za okolje (EEA) in v tej izdaji za leto 2020 so opredeljene resne vrzeli med stanjem okolja in obstoječimi kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji politike EU. Pričakovanja državljanov glede bivanja v zdravem okolju morajo biti izpolnjena, zato mora zagotavljanje zdravega okolja postati temelj nacionalnih politik in politik EU.

Ob tem pa ni dovolj samo storiti več, temveč moramo stvari narediti na drugačen način. V naslednjem desetletju bomo potrebovali povsem drugačne odgovore na svetovne okoljske in podnebne izzive v primerjavi s tistimi, ki smo jih zagotavljali v zadnjih 40 letih. Namen tega poročila je zagotavljanje informacij za razprave o evropskih politikah za leto 2030, vključno z usmeritvami do leta 2050 in naprej.

Prihodnje politike morajo temeljiti na obstoječih odzivih na naše okoljske in podnebne izzive – na *pravnem redu* – in se morajo odzvati tudi na najsodobnejše znanje, ki zahteva bistveno drugačne pristope – tako v zvezi s tem, *kaj* moramo storiti, kot s tem, *kako* moramo to storiti.

Nujnosti zadeve ni mogoče dovolj poudariti. Samo v zadnjih 18 mesecih so bila objavljena pomembna svetovna znanstvena poročila Medvladnega panela za podnebne spremembe (IPCC), Medvladne platforme o biološki raznovrstnosti in

ekosistemskih storitvah (IPBES), Mednarodnega panela za vire (IRP) in Programa Združenih narodov za okolje (UNE) (1), ki so vsebovala podobna sporočila: trenutne usmeritve v osnovi niso trajnostno naravnane, hkrati pa so povezane med seboj in z obstoječimi glavnimi sistemi proizvodnje in potrošnje. Čas za spreminjanje dosedanjih trendov pa se izteka.

Poziv k temeljnemu prehodu na trajnostni razvoj v osrednjih sistemih, ki oblikujejo evropsko gospodarstvo in sodobno družbeno življenje, zlasti s področja energije, mobilnosti, bivanja in prehrane, ni novost. Tovrstni poziv smo izrazili v izdajah poročila SOER iz leta 2010 in leta 2015, v zadnjih letih pa je EU to razmišljanje vključila v pomembne politične pobude, kot sta krožno gospodarstvo in biogospodarstvo, podnebne in energetske politike do leta 2030 in 2050 ter svoj prihodnji program za raziskave, razvoj in inovacije. Pobuda EU za trajnostno financiranje je prva tovrstna pobuda za resna vprašanja o vlogi finančnega sistema pri spodbujanju potrebnih sprememb.

Za doseganje dejanske spremembe pa je potrebno več kot zgolj sprememba v načinu razmišljanja. Zdaj se je treba osredotočiti na pospešeno izvajanje številnih tako tehnoloških kot družbenih rešitev in inovacij, ki že obstajajo, hkrati pa spodbujati dodatne raziskave in razvoj, vzpodbuditi spremembe vedenjskih navad in, kar je bistvenega pomena, prisluhniti državljanom in z njimi sodelovati.

Ne smemo podcenjevati družbene razsežnosti teh sprememb. Obstajajo glasni in jasni pozivi k pravičnemu prehodu na nizkoogljično družbo, pri katerem je treba ustrezno pozornost nameniti tudi morebitnim poražencem zaradi nizkoogljičnega gospodarstva. Oblikovalci politik so

(1) Poročila Medvladnega panela za podnebne spremembe (IPCC) o globalnem segrevanju za 1,5 °C, podnebnih spremembah ter tleh; poročilo Medvladne platforme o biološki raznovrstnosti in ekosistemskih storitvah (IPBES) o svetovni oceni biološke raznovrstnosti in ekosistemskih storitvah (Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services); poročilo Mednarodnega panela za vire (IRP) o napovedih za svetovne vire (Global Resources Outlook); poročilo Programa ZN za okolje o napovedih za globalno okolje 6 (Global Environment Outlook 6).

pozorni na neenako razporeditev stroškov in koristi, ki izhajajo iz sistemskih sprememb, ki pa zahtevajo dobro razumevanje, sodelovanje državljanov in učinkovite odzive.

Še posebej ne smemo zanemariti mladih generacij v Evropi. Slednje vse pogosteje izražajo svoja mnenja in zahtevajo ambiciozen odziv na podnebne spremembe in degradacijo okolja. Če v naslednjem desetletju ne bomo uspeli spremeniti trenutnih trendov, se bo njihov strah za prihodnost izkazal kot utemeljen.

Poročilo SOER 2020 ne ponuja vseh odgovorov na te kompleksne izzive. Kljub temu predstavlja doslej najcelovitejšo presojo, ki jo je pripravila agencija EEA in služi kot prvo poročilo, ki sistemske izzive dosledno obravnava v okviru trajnostnih prehodov, ki jih moramo opraviti kot družba. Temelji na 25 letih izkušenj upravljanja s podatki, analizami in poznavanju politike EU, pri čemer

se opira na izkušnje naše edinstvene mreže evropskih držav članic – Evropskega okoljskega informacijskega in opazovalnega omrežja (Eionet).

Prihodnosti ne moremo napovedati, lahko pa jo ustvarimo. Prepričani smo, da je to poročilo obsežen vir znanja, ki je nastal v pravem času, da lahko usmerja razprave o prihodnjih okoljskih in podnebnih politikah EU ter pomaga oblikovati evropske odzive na Agendo Združenih narodov za trajnostni razvoj do leta 2030 in cilje trajnostnega razvoja. Evropa mora voditi svetovni prehod v zdravo okolje v pravičnem in trajnostnem svetu. Zamisel o evropskem zelenem dogovoru, ki je v političnih usmeritvah Evropske komisije za obdobje 2019–2024 opredeljena kot glavna prednostna naloga, predstavlja priložnost za zagotavljanje odličnega okvira za ukrepanje, ki bo vključeval sistemsko osnovano razmišljanje in inovacije, potrebne za uresničitev sistemskega prehoda in ustvarjanje prihodnosti, na katero bomo lahko ponosni vsi.

Hans Bruyninckx

Izvršni direktor, Evropska agencija za okolje

Na kratko o poročilu SOER 2020

Evropa se v letu 2020 sooča z doslej najbolj obsežnimi in nujnimi okoljskimi izzivi. Čeprav so okoljske in podnebne politike EU v zadnjih desetletjih prinesle znatne koristi, se Evropa na področjih, kot so izguba biotske raznovrstnosti, raba virov, vplivi podnebnih sprememb in okoljska tveganja za zdravje in dobro počutje, sooča s stalnimi težavami. Svetovni megatrendi, kot so demografske spremembe, povečujejo številne okoljske izzive, hitre tehnološke spremembe pa prinašajo nova tveganja in negotovosti.

Z opredelitvijo teh izzivov se je EU zavezala k doseganju številnih dolgoročnih trajnostnih ciljev, katerih splošni cilj je „Dobro živeti ob upoštevanju omejitev našega planeta“. Doseganje teh ciljev ne bo možno brez hitrega in odločilnega premika v značilnostih in ambicijah evropskih odzivov. Evropa mora poiskati načine za preoblikovanje ključnih družbenih sistemov, ki so gonilne sile za naraščanje okoljskih in podnebnih obremenitev ter vplivajo na zdravje, pri tem pa mora ne samo preučiti tehnologije in proizvodne procese, temveč tudi vzorce potrošnje in načine življenja. Za to bo potrebno takojšnje in usklajeno ukrepanje, ki bo vključevalo različna področja politik in vključitev vseh družbenih akterjev, kar bo omogočilo sistemsko spremembo.

Evropa je v letu 2020 na ključnem razpotju. Njeni voditelji imajo priložnost za oblikovanje prihodnjega razvoja, ki je njihovi nasledniki ne bodo imeli. Prihajajoče desetletje bo zato odločilno pri določanju evropskih priložnosti za 21. stoletje.

To so, na kratko, glavne ugotovitve poročila „Evropsko okolje: stanje in napovedi 2020 (SOER 2020)“. Poročilo vsebuje celovito presojo evropskega okolja za podporo upravljanju in za obveščanje javnosti. Tako kot vsa poročila agencije EEA temelji na delu Evropskega okoljskega informacijskega in opazovalnega omrežja (Eionet), ki predstavlja partnerstvo med agencijo EEA in 33 državami članicami ter šestimi sodelujočimi državami.

Za razumevanje stanja, trendov in perspektiv evropskega okolja je potreben celovit pristop, ki upošteva kompleksne

dejavnike in posledice okoljskih sprememb. Poročilo SOER 2020 ponuja prav to, in sicer s predstavitvijo razvoja Evrope v spreminjajočem se svetovnem kontekstu (1. del), evropskih okoljskih in sektorskih trendov in napovedi (2. del) ter dejavnikov, ki omejujejo ali omogočajo preobrazbo (3. del). Zaključni se v 4. delu z razmisleki o tem, kako lahko Evropa preusmeri svojo pot in doseže trajnostno prihodnost.

V poročilu SOER 2020 so opredeljeni številni izzivi in ovire, a vseeno ponuja tudi razloge za upanje. Evropski državljani so vse bolj aktivni pri izražanju nezadovoljstva zaradi pomanjkljivosti pri okoljskem in podnebnem upravljanju. Znanje o sistemskih izzivih in odzivih narašča in se vedno bolj odraža v političnih okvirih EU. Vzporedno so se v zadnjih letih skokovito pojavile inovacije, vključno z novimi tehnologijami, poslovnimi modeli in pobudami skupnosti. Nekatera mesta in regije so zelo napredne pri zastavljanju ambicij in ustvarjalnosti, eksperimentiranju z različnimi načini življenja in dela ter uporabi mreženja za izmenjavo zamisli.

Vse te spremembe so pomembne, saj ustvarjajo prostor, ki vladam lahko omogoči nov razmah ambicioznosti v politikah, naložbah in ukrepih. Prispevajo tudi k ozaveščanju in spodbujajo državljane k ponovnemu premisleku o vedenju in načinih življenja. Evropa mora te priložnosti izkoristiti z uporabo vseh sredstev, ki so na voljo za zagotavljanje korenitih sprememb v prihodnjem desetletju.

Evropsko okolje v spreminjajočem se svetovnem kontekstu

Okoljski in trajnostni izzivi, s katerimi se danes sooča Evropa, so zakoreninjeni v svetovnem razvoju, ki poteka že več desetletij. V tem obdobju je „veliki pospešek“ na področju družbenih in gospodarskih dejavnosti preoblikoval odnos človeštva do okolja. Od leta 1950 se je svetovno prebivalstvo potrojilo na 7,5 milijarde, število ljudi v mestih pa se je početrilo na več kot 4 milijarde. Gospodarska proizvodnja se je povečala za 12-krat, podobno pa se je povečala poraba

dušikovih, fosfatnih in kalijevih gnojil. Poraba primarnih virov energije se je povečala za petkrat. V prihodnje se bodo zaradi teh globalnih sprememb še naprej povečevala obremenitev okolja. Svetovno prebivalstvo naj bi se do leta 2050 povečalo za skoraj tretjino, in sicer na 10 milijard. Raba virov bi se lahko na svetovni ravni do leta 2060 podvojila, pri čemer naj bi se povpraševanje po vodi do leta 2050 povečalo za 55 %, povpraševanje po energiji pa naj bi se do leta 2040 povečalo za 30 %.

Veliki pospešek je nedvomno prinesel mnoge koristi, olajšal trpljenje in okrepil blaginjo v številnih delih sveta. Delež svetovnega prebivalstva, ki živi v skrajni revščini, se je na primer močno zmanjšal – iz 42 % leta 1981 na manj kot 10 % v letu 2015. Vendar pa je ta razvoj povzročil tudi splošno škodo vsem ekosistemom. Na svetovni ravni se je približno 75 % kopenskega in 40 % morskega okolja močno spremenilo. Zemlja izjemno hitro izgublja biotsko raznovrstnost, izumrtje pa grozi večjemu številu vrst kot kadarkoli doslej v človeški zgodovini. Obstajajo dejanski dokazi, da se nam približuje šesto množično izumrtje biotske raznovrstnosti.

Številne spremembe v podnebnem sistemu, ki se dogajajo vse od 50. let prejšnjega stoletja, so brez primere v zadnjih desetletjih, stoletjih in celo tisočletju. Izhajajo predvsem iz emisij toplogrednih plinov zaradi človekovih dejavnosti, kot so sežiganje fosilnih goriv, kmetijstvo in krčenje gozdov.

Tovrstne obremenitve neposredno in posredno povzročajo ogromno škodo za zdravje in dobro počutje ljudi. Število ljudi, ki zbolijo ali pa prezgodaj umrejo zaradi onesnaženega okolja je trikrat večje kot je umrljivost zaradi aidsa, tuberkuloze in malarije skupaj. To se lahko še poslabša v prihodnosti, če bodo obremenitve okolja in podnebja povzročile propad ekosistemov, kot so arktični ekosistemi, koralni grebeni in amazonski gozd. Tovrstne nenadne in nepopravljive spremembe bi lahko resno prekinile sposobnost narave za zagotavljanje osnovnih storitev, kot so preskrba s hrano in viri, ohranjanje čiste vode in plodnih tal ter zaščita pred naravnimi nesrečami.

Kot začetnica industrializacije ima Evropa ključno vlogo pri teh globalnih spremembah. Še vedno porabi več virov in bolj prispeva k degradaciji okolja kot mnoge druge regije po svetu. Za vzdrževanje teh visokih stopenj porabe je Evropa odvisna od virov, ki se pridobivajo ali uporabljajo v drugih delih sveta, kot so voda, zemljišča, biomasa in drugi materiali. Zato se številni okoljski vplivi, povezani z evropsko proizvodnjo in potrošnjo, pojavljajo zunaj Evrope.

Skupaj te razmere pomenijo velik izziv za Evropo in druge svetovne regije. Sedanji načrti za razvoj socialnega in gospodarskega napredka uničujejo ekosisteme, ki dejansko

oskrbujejo človeštvo. Za prehod na trajnostne poti bodo nujna hitra in obsežna zmanjšanja obremenitev okolja, ki pa bodo morala močno presežati sedanja zmanjšanja.

Evropsko okolje leta 2020

Ker so značilnosti in razsežnosti svetovnih okoljskih in podnebnih izzivov postale bolj jasne, so se okvirji politike preoblikovali. Okvir okoljske politike Evrope – okoljski pravni red – vse bolj oblikujejo ambiciozne dolgoročne vizije in cilji. Splošna vizija za evropsko okolje in družbo je določena v sedmem okoljskem akcijskem programu (7. OAP), ki predvideva, da bomo do leta 2050

živeli dobro znotraj okoljskih omejitev našega planeta. Naša blaginja in zdravo okolje bodo izhajali iz inovativnega, krožnega gospodarstva, kjer se nič ne bo zavrglo in kjer se bodo naravni viri upravljali trajnostno, biotska raznovrstnost pa bo zaščitena, cenjena in obnovljena na način, ki bo krepil odpornost naše družbe. Naša nizkoogljična rast je že dolgo ločena od rabe virov in narekuje tempo varni in trajnostni globalni družbi.

Tri prednostne vsebine v 7. OAP usmerjajo okoljske politike EU: (1) varovanje, ohranjanje in izboljšanje naravnega kapitala EU, (2) spreminjanje EU v gospodarstvo, ki je gospodarno z viri, zeleno, nizkoogljično ter konkurenčno, in (3) varovanje državljanov EU pred pritiski in tveganji za zdravje in dobro počutje, ki so povezani z okoljem. V zadnjih letih je EU sprejela tudi vrsto strateških okvirnih politik, ki se osredotočajo na preoblikovanje gospodarstva EU in določenih sistemov (npr. energija, mobilnost) na načine, ki zagotavljajo blaginjo in pravičnost, hkrati pa varujejo ekosisteme. Cilji trajnostnega razvoja Združenih narodov (ZN) dopolnjujejo te okvire, ter vzpostavljajo logični okvir za razvoj, ki priznava soodvisnost socialnih, gospodarskih in okoljskih ciljev.

Glede na dolgoročno vizijo Evrope in dopolnilne cilje politik je jasno, da Evropa pri reševanju izzivov ne dosega zadostnega napredka. Sporočilo iz poročila SOER 2020 v zvezi z nedavnimi trendi in napovedmi je jasno: politike so bile učinkovitejše pri zmanjševanju obremenitev okolja kot pri zaščiti biotske raznovrstnosti, ekosistemov ter zdravja in dobrega počutja ljudi. Kljub uspehu evropskega okoljskega upravljanja stalne težave ostajajo, obeti za evropsko okolje v prihodnjih desetletjih pa so nespodbudni (tabela ES.1).

Jasno je razvidno, da naravni kapital še vedno ni varovan, ohranjen in izboljšan v skladu z ambicijami 7. OAP. Majhen delež zaščitene vrste (23 %) in habitatov (16 %) je v dobrem stanju ohranjenosti, Evropa pa pri izpolnjevanju svojega splošnega cilja za zaustavitev izgube biotske raznovrstnosti

Tabela ES.1 Povzetek preteklih trendov, napovedi in perspektiv za izpolnjevanje ciljev politike

Tematika	Pretekli trendi in napovedi		Perspektive izpolnjevanja ciljev politike		
	Pretekli trendi (10–15 let)	Napoved do 2030	2020	2030	2050
Varovanje, ohranjanje in izboljšanje naravnega kapitala					
Zaščitena kopenska območja			☒		
Zaščitena morska območja			☒		
Zaščitene vrste in habitati s strani EU			☒		
Skupne vrste ptičev in metuljev			☒		
Stanje in storitve ekosistema			☒		
Vodni ekosistemi in mokrišča			☒		
Hidromorfološke obremenitve			☒		
Stanje morskih ekosistemov in biotske raznovrstnosti			☒		
Pritiski in vplivi na morske ekosisteme			☒		
Urbanizacija in raba tal v kmetijstvu in gozdarstvu					☒
Stanje tal			☒		
Onesnaževanje zraka in vplivi na ekosisteme			☐	☐	
Kemično onesnaževanje in vplivi na ekosisteme			☒		
Podnebne spremembe in vplivi na ekosisteme			☒		
Z viri gospodarno, krožno in nizkoogljično gospodarstvo					
Učinkovitost rabe materialnih virov			☒		
Krožna uporaba materialov				☐	
Nastajanje odpadkov			☐		
Ravnanje z odpadki			☐		
Emisije toplogrednih plinov in prizadevanja za blaženje podnebnih sprememb			☒	☒	☒
Energijska učinkovitost			☐	☒	☒
Obnovljivi viri energije			☒	☒	☒
Izpusti onesnaževal zraka			☒	☐	
Izpusti industrijskih onesnaževal			☐		
Čiste industrijske tehnologije in postopki			☐		
Kemični izpusti			☒		
Odvzem vode in vplivi na površinske vode in podtalnico			☒		
Trajnostna raba morij			☐		
Varovanje zdravja in dobrega počutja pred okoljskimi tveganji					
Koncentracije onesnaževal zraka			☒	☒	
Vplivi onesnaženega zraka na človekovo zdravje				☒	
Izpostavljenost prebivalstva okoljskemu hrupu in vpliv na zdravje ljudi			☒		
Zagotovitev mirnih območij			☒		
Onesnaževanje voda in povezave s zdravjem ljudi			☒		
Kemično onesnaževanje in tveganje za zdravje in dobro počutje ljudi			☒		
Tveganja za družbo v zvezi s podnebnimi spremembami			☐		
Strategije in načrti za prilagajanje podnebnim spremembam			☐		
Okvirna ocena preteklih trendov (10–15 let) in napovedi do leta 2030			Okvirna ocena možnosti izpolnjevanja izbranih ciljev politike		
	Prevladujejo boljši trendi/spremembe	Leto	☒	Večinoma se izvaja	
	Trendi/spremembe kažejo mešano sliko	Leto	☐	Delno se izvaja	
	Prevladujejo slabši trendi/spremembe	Leto	☒	Večinoma se ne izvaja	

Opomba: Leto doseganja cilja ni točno določeno, ampak zgolj časovni okvir za doseganje ciljev.

do leta 2020 nazaduje. Dosegla je svoje cilje za določitev zaščitene kopenske in morske območij, nekatere vrste so si tudi opomogle, večina drugih ciljev pa najverjetneje ne bo doseženih.

Ukrepi politike, ki so usmerjeni v naravni kapital, na nekaterih področjih prinašajo koristi, vendar številni problemi ostajajo, ponekod pa se stanje še slabša. Zmanjšano onesnaženje je na primer izboljšalo kakovost vode, vendar EU do leta 2020 še zdaleč ne bo dosegla dobrega ekološkega stanja za vsa vodna telesa. Upravljanje zemljišč se je izboljšalo, vendar se razdrobljenost krajin še naprej povečuje, kar škoduje habitatom in biotski raznovrstnosti. Onesnaženje zraka še naprej vpliva na biotsko raznovrstnost in ekosisteme, 62 % območja evropskih ekosistemov pa je izpostavljeno prekomernim deležem dušika, kar povzroča eutrofikacijo. Pritiski in vplivi podnebne spremembe na biotsko raznovrstnost in ekosisteme naj bi se okrepili, medtem ko dejavnosti, kot so kmetijstvo, ribištvo, promet, industrija in proizvodnja energije, še naprej povzročajo izgubo biotske raznovrstnosti, pridobivanje virov in škodljive emisije.

Evropa je večji napredek dosegla pri izboljševanju učinkovitosti rabe virov in krožnem gospodarstvu. Poraba materialov se je zmanjšala, učinkovitost rabe virov pa se je izboljšala skupaj s povečanjem bruto družbenega proizvoda. Med letoma 1990 in 2017 so se emisije toplogrednih plinov zaradi političnih ukrepov in gospodarskih dejavnikov zmanjšale za 22 %. Delež obnovljivih virov energije v končni porabi energije se je v letu 2017 postopoma povečal na 17,5 %. Energetska učinkovitost se je izboljšala, končna poraba energije pa se je zmanjšala približno na raven iz leta 1990. Emisije onesnaževal zraka in vode so se zmanjšale, medtem ko se je skupni odvzem vode v EU med letoma 1990 in 2015 zmanjšal za 19 %.

Novjši trendi so sicer manj optimistični. Končno povpraševanje po energiji se je na primer od leta 2014 dejansko povečalo in če se bo to nadaljevalo, cilja EU za leto 2020 glede energetske učinkovitosti najverjetneje ne bo mogoče doseči. Prav tako so se povečale škodljive emisije iz prometa in kmetijstva, proizvodnja in potrošnja nevarnih kemikalij pa ostajata nespremenjeni. Napovedi za leto 2030 kažejo, da trenutna stopnja napredka ne bo zadostovala za izpolnitev podnebnih in energetskih ciljev do leta 2030 in 2050. Poleg tega vključevanje okoljskih vidikov v gospodarske sektorje ni uspešno obravnavalo obremenitev okolja, ki jih ti povzročajo. To je najbolj vidno v kmetijstvu, ki negativno vpliva na biotsko raznovrstnost ter na onesnaženost zraka, vode in tal.

Evropa je dosegla določeno mero uspeha pri varovanju Evropejcev pred okoljskimi tveganji za zdravje in dobro

počutje. Kakovost pitne vode in kopalnih voda je na primer po vsej Evropi na splošno zelo dobra. Vendar pa so na nekaterih območjih še vedno težave zaradi obstojnih onesnaževal, napovedi pa so zaskrbljujoče. Nekatere obstojne in mobilne kemikalije ostajajo v vodah tudi po naprednem čiščenju pitne vode. Čeprav so se emisije onesnaževal zraka zmanjšale, skoraj 20 % mestnega prebivalstva EU živi na območjih, kjer koncentracije onesnaževal zraka presegajo vsaj en standard kakovosti zraka v EU. Zaradi izpostavljenosti drobnim trdnim delcem je vsako leto 400 000 prezgodnjih smrti v Evropi, države srednje in vzhodne Evrope pa so prizadete v nesorazmernem deležu.

Na zdravje in dobro počutje ljudi še vedno vplivajo hrup, nevarne kemikalije in podnebne spremembe. Vse hitrejše podnebne spremembe bodo verjetno povečale tveganja, zlasti za ranljive skupine. Večje obremenitve lahko nastanejo zaradi vročinskih valov, gozdnih požarov, poplav in spreminjajočih se vzorcev v razširjenosti nalezljivih bolezni. Poleg tega okoljska tveganja za zdravje ne vplivajo na vse na enak način, obstajajo pa tudi izrazite lokalne in regionalne razlike v Evropi glede socialne ranljivosti in izpostavljenosti nevarnostim za zdravje. Na splošno so obeti za zmanjšanje okoljskih tveganj za zdravje in dobro počutje negotovi. Sistemska tveganja za zdravje so zapletena, v bazi znanja pa obstajajo pomembne vrzeli in negotovosti.

Razumevanje sistemskih izzivov in odziv nanje

Trdovratnost večjih okoljskih izzivov je mogoče pojasniti z različnimi povezanimi dejavniki. Prvič, pritiski na okolje so kljub napredku pri prizadevanjih za njihovo zmanjšanje še vedno občutni. Hitrost napredka se je upočasnila tudi na nekaterih pomembnih področjih, kot so emisije toplogrednih plinov, industrijske emisije, nastajanje odpadkov, energetska učinkovitost in delež energije iz obnovljivih virov. To pomeni, da je treba preseči postopno izboljšanje učinkovitosti in okrepiti izvajanje okoljskih politik, da bi jih v celoti izkoristili.

Zapletenost okoljskih sistemov lahko pomeni tudi, da obstaja znaten časovni zamik med zmanjševanjem obremenitev in dejanskimi izboljšavami v naravnem kapitalu ter izboljšanjem zdravja in dobrega počutja ljudi. Okoljske posledice, kot je izguba biotske raznovrstnosti, pogosto določajo različni dejavniki, med drugimi tudi zunanji dejavniki, ki zmanjšujejo učinkovitost ukrepov politike in prizadevanj v lokalnem upravljanju. Med te spadajo svetovne dejavniki, kot so rastoče prebivalstvo, gospodarski rezultati in raba virov, ki vplivajo na razmere v Evropi. Z ozirom na prihodnost se pojavljajo tudi pomisleki glede ključnih sprememb, kot so tehnološki in geopolitični dejavniki z nejasnimi posledicami.

Morda je najpomembnejši dejavnik, na katerem temeljijo stalni evropski okoljski in trajnostni izzivi, njihova neločljiva povezanost z gospodarskimi dejavnostmi in življenjskim slogom, zlasti z družbenimi sistemi, ki Evropejcem zagotavljajo osnovne potrebščine, kot so hrana, energija in mobilnost. Zato sta družbena raba virov in onesnaževanje na zapleten način povezana z delovnimi mesti in prihodki po celotni vrednostni verigi, večjimi naložbami v infrastrukturo, stroje, sposobnosti in znanja ter vedenjem in načini življenja ter javnimi politikami in institucijami.

Številne povezave znotraj družbenih sistemov in med njimi pomenijo, da pogosto obstajajo velike ovire pri doseganju hitre in daljnosežne spremembe, ki je potrebna za doseganje dolgoročnih evropskih ciljev glede trajnosti. Na primer:

- Za sisteme proizvodnje in porabe so značilne vezanost na ponudnika in odvisnost od poti razvoja, kar je povezano z dejstvom, da so se elementi sistema – tehnologije, infrastrukture, znanje itd. – pogosto skozi desetletja razvijali skupaj. To pomeni, da bi radikalne spremembe teh sistemov verjetno ovirale naložbe, delovna mesta, vedenje in vrednote, kar bi povzročilo odpor prizadetih industrij, regij ali potrošnikov.
- Medsebojne povezave in povratne informacije v sistemih pomenijo, da sprememba pogosto povzroči neželene rezultate ali presenečenja. Pridobitve, ki jih poganja tehnologija, lahko na primer ogrozijo spremembe življenjskega sloga, deloma zaradi „povratnih učinkov“, kadar se zaradi izboljšanja učinkovitosti prihranijo stroški, ki omogočajo večjo porabo.
- Sistemi proizvodnje in porabe so prav tako neposredno in posredno povezani, na primer z zanašanjem na skupno naravno kapitalno osnovo za zagotavljanje virov in absorpcijo odpadkov in emisij. Ta „povezava virov“ pomeni, da lahko reševanje težav na enem področju povzroči nenamerno škodo drugje, na primer krčenje gozdov in povečanje cen hrane zaradi proizvodnje biogoriv.

Sistemski značaj evropskih okoljskih izzivov pomaga pojasniti omejitve uveljavljenih pristopov okoljskega upravljanja pri zagotavljanju potrebnih sprememb. Čeprav so na področju prehrane, energije in sistemov mobilnosti opaženi znaki napredka, so okoljski vplivi še vedno visoki, trenutni trendi pa niso v skladu z dolgoročnimi okoljskimi in trajnostnimi cilji.

Vse večje število raziskav in praks zagotavlja vpogled v to, kako je mogoče doseči temeljne sistemske spremembe. Tovrstni prehodi so dolgoročni procesi, ki so močno odvisni od nastajanja in širjenja različnih oblik inovacij, ki sprožajo alternativne načine razmišljanja in življenja – nove socialne

prakse, tehnologije, poslovne modele, naravne rešitve itd. Nemogoče je natančno vedeti vnaprej, kakšne inovacije se bodo pojavile, ali bodo vključene v življenjski slog oziroma kako bodo vključene in kako bodo vplivale na trajnostne rezultate. Prehodi torej vključujejo številne negotovosti, konflikte in kompromise.

Razumevanje sistemske spremembe ima pomemben vpliv na upravljanje. Prvič, tipična vloga vlad se spreminja – od vloge vlad kot „vodje“, ki z znanjem in orodji usmerjajo družbo k trajnosti, do vloge, ki v celotni družbi omogoča inovacije in preobrazbo. Načrtovanje od zgoraj navzdol ima v nekaterih kontekstih še vedno pomembno vlogo. Vendar morajo vlade poiskati tudi načine, kako uporabiti moč državljanov, skupnosti in podjetij.

Za doseg tega cilja je treba prispevati k skupnim ciljem na vseh političnih področjih in ravneh upravljanja. Orodja za okoljsko politiko ostajajo bistvenega pomena. Vendar bo za omogočanje sistemskih sprememb potrebna precej širša kombinacija politik za spodbujanje inovacij in eksperimentiranja, ki bo omogočila širjenje novih idej in pristopov ter zagotovila, da bodo strukturne gospodarske spremembe prinesle pozitivne in pravične rezultate. Zaradi zapletenosti in negotovosti procesov prehoda bodo morale vlade najti tudi načine za usklajevanje in usmerjanje ukrepov po vsej družbi za doseganje dolgoročnih ciljev na področju trajnosti ter obvladovanje tveganj in nenamernih posledic, ki neizogibno spremljajo sistemske spremembe.

Kakšna je pot Evrope od te točke?

Rezultati analize, opisani v 1. do 3. delu, poudarjajo vztrajnost, obseg in nujnost izzivov, s katerimi se sooča Evropa. Doseganje trajnostne vizije EU do leta 2050 je še vedno mogoče, vendar bo potrebna korenita sprememba značilnosti in ambicioznosti ukrepov. To pomeni tako krepitev uveljavljenih političnih orodij kot tudi njihovo nadgradnjo z inovativnimi pristopi k upravljanju. Na podlagi spoznanj iz celotnega poročila je v 4. delu opredeljena vrsta pomembnih področij, na katerih je za omogočanje prehoda potrebno ukrepanje.

Izboljšanje izvajanja politik, njihovo medsebojno povezovanje in skladnost: S celovitim izvajanjem obstoječih politik Evropo čaka dolga pot pri doseganju okoljskih ciljev do leta 2030. Za doseganje celovitega izvajanja bo potrebno večje financiranje in krepitev zmogljivosti, boljše usklajevanje lokalnih, regionalnih in nacionalnih organov ter močnejša baza znanja. Poleg izvajanja se mora Evropa osredotočiti na vrzeli in slabosti v okvirih politik, na primer v zvezi z zemljišči, tlemi in kemikalijami. Bistvena sta tudi boljše vključevanje okoljskih ciljev v sektorsko politiko in izboljšana usklajenost politik.

Razvoj bolj sistemskih, dolgoročnih okvirov politike

in zavezujočih ciljev: Vse večji nabor strateških politik, ki obravnavajo ključne sisteme (npr. energija in mobilnost) in spodbujajo prehod na nizkoogljično in krožno gospodarstvo, je pomembno orodje za spodbujanje in vodenje usklajenih ukrepov v celotni družbi. Vendar je treba dolgoročne okvire politik razširiti na druge pomembne sisteme in tematike, kot so hrana, kemikalije in raba zemljišč. Primerljive medsektorske strategije so potrebne tudi na drugih ravneh upravljanja, vključno z državami, regijami in mesti. Vključevanje zainteresiranih strani v razvoj vizij preobrazb in poti je pomembno za upoštevanje različnih razmer v Evropi in povečanje okoljskih, družbenih in gospodarskih koristi.

Vodilno mednarodno ukrepanje, usmerjeno k trajnosti:

Evropa svojih trajnostnih ciljev ne more doseči sama. Okoljski in trajnostni problemi zahtevajo odziv na svetovni ravni. EU ima pomemben diplomatski in gospodarski vpliv, ki ga lahko uporabi za spodbujanje sprejetja ambicioznih sporazumov na področjih, kot sta biotska raznovrstnost in raba virov. Polno izvajanje agende ZN za trajnostni razvoj do leta 2030 v Evropi in aktivna podpora pri izvajanju v drugih regijah bosta bistvenega pomena za vodilni položaj Evrope v svetu pri doseganju trajnostnih prehodov. Uporaba ciljev trajnostnega razvoja kot splošnega okvira za razvoj politike v naslednjih 10 letih bi lahko bila pomemben korak k uresničevanju vizije Evrope za leto 2050.

Spodbujanje inovacij v celotni družbi: Sprememba usmeritev bo močno odvisna od pojava in širjenja različnih oblik inovacij, ki lahko sprožijo nove načine razmišljanja in življenja. Semena za to spremembo že klijejo. Vse več podjetij, podjetnikov, raziskovalcev, mestnih uprav in lokalnih skupnosti preizkuša različne načine proizvodnje in potrošnje. V praksi pa se inovacije pogosto srečujejo z velikimi ovirami. Javne politike in institucije zato igrajo ključno vlogo pri omogočanju sistemskih sprememb. Okoljske politike ostajajo bistvenega pomena, vendar so za sistemske inovacije potrebni usklajeni prispevki iz različnih področij politike, od raziskav, inovacij, sektorskih in industrijskih politik do izobraževanja, socialnega varstva, trgovine in zaposlovanja.

Povečanje naložb in preusmeritev financiranja: Čeprav bodo za doseganje trajnostnega prehoda potrebne velike naložbe, bodo Evropejci imeli veliko koristi – tako zaradi preprečevanja škode v naravi in družbi kot tudi zaradi gospodarskih in družbenih priložnosti, ki zaradi tega nastajajo. Vlade morajo v celoti izkoristiti javna sredstva za podporo za eksperimentiranje, vlaganje v inovacije in rešitve, ki temeljijo na naravi, sprejeti načine za trajnostno naročanje ter pomagati

prizadetim sektorjem in regijam. Prav tako imajo ključno vlogo pri mobilizaciji in usmerjanju zasebne porabe z oblikovanjem naložbenih in potrošniških izbir ter vključevanjem finančnega sektorja v trajnostne naložbe z izvajanjem in nadgradnjo akcijskega načrta EU za trajnostno financiranje.

Obvladovanje tveganj in zagotavljanje socialno

pravičnega prehoda: Uspešno upravljanje trajnostnih prehodov bo zahtevalo, da družbe prepoznajo morebitna tveganja, priložnosti in kompromise ter oblikujejo načine za njihovo obvladovanje. Politike imajo ključno vlogo pri doseganju „pravičnih prehodov“, na primer s podporo podjetjem in delavcem v industriji, ki se soočajo s postopnim opuščanjem, s prekvalifikacijami, subvencijami, tehnično pomočjo ali naložbami, ki pomagajo prizadetim regijam. Zgodnje odkritje nastajajočih tveganj in priložnosti, povezanih s tehnološkim in družbenim razvojem, je treba združiti s prilagoditvenimi pristopi, ki temeljijo na preizkušanju, spremljanju in učenju.

Povezovanje znanja z ukrepi: Za doseganje trajnostnih prehodov bo potrebno novo in raznoliko znanje, ki bo temeljilo na večjem številu disciplin in vrst proizvodnje znanja. To vključuje dokaze o sistemih, ki poganjajo okoljske obremenitve, poti do trajnosti, obetavne pobude in ovire za spremembe. Metode predvidevanja so pomemben način vključevanja ljudi v participativne procese, s katerimi se raziščejo možne prihodnosti, rezultati in tveganja ali priložnosti. Celovita izkoriščenost ustvarjanja, izmenjave in uporabe ustreznih dokazov bi lahko zahtevala potrebne spremembe v sistemu znanja, ki znanost povezuje s politiko in ukrepi, vključno z razvojem novih spretnosti ter institucionalnih struktur.

Naslednjih 10 let

Za doseganje ciljev agende za trajnostni razvoj do leta 2030 in Pariškega sporazuma bo v naslednjih 10 letih potrebno nujno ukrepanje na vsakem od teh področij. Evropa svoje trajnostne vizije „dobro živeti ob upoštevanju omejitev našega planeta“ ne bo dosegla preprosto samo s spodbujanjem gospodarske rasti in iskanjem rešitev za obravnavo škodljivih stranskih učinkov z orodji okoljske in socialne politike. Namesto tega mora trajnost postati vodilno načelo za ambiciozne in usklajene politike in ukrepe v celotni družbi. Da bi omogočili preobrazbo, bo potrebno sodelovanje vseh vladnih področij in ravni ter koriščenje ambicioznosti, ustvarjalnosti in moči državljanov, podjetij in skupnosti. Evropa leta 2020 ima edinstveno priložnost pri vodenju globalnega odziva na izzive s področja trajnosti. Zdaj je čas za ukrepanje.

O poročilu SOER

Evropska agencija za okolje (agencija EEA) je agencija EU, ustanovljena v skladu z Uredbo Sveta (EGS) št. 1210/90. Uredba je vzpostavila tudi Evropsko okoljsko informacijsko in opazovalno omrežje (Eionet) kot partnersko mrežo trenutno 33 držav članic ^(?) in šestih sodelujočih držav ^(?). Evropska agencija za okolje je pooblaščenca za sodelovanje z omrežjem Eionet, s čimer zagotavlja znanje, da bi lahko zadevne zainteresirane strani v institucijah EU in državah Eionet sprejemale premišljene odločitve o izboljšanju okolja v Evropi in prehodu k trajnosti.

V okviru tega mandata je ena od glavnih nalog agencije EEA objava poročila vsakih 5 let o stanju, trendih in perspektivah za okolje. Ta poročila se pripravljajo od leta 1995, v njih pa se ocenjujejo stanje in napovedi za evropsko okolje ter obvešča glede izvajanja in razvoja politik EU. To počnejo s spremljanjem preteklih trendov, napredka pri oblikovanju prihodnjih ciljev in možnosti za politiko EU, da prispeva k doseganju dolgoročnih ciljev.

Tako kot prejšnja poročila, tudi poročilo Evropsko okolje: stanje in napovedi 2020 (SOER 2020) ponuja ustrezno, zanesljivo in primerljivo znanje ter se opira na številne vire, ki so na voljo agenciji EEA in omrežju Eionet. Razvoj poročila temelji na splošnem priznanju, da so okoljska vprašanja prepletena z večino vidikov družbe, kar vpliva na splošne obete za doseganje trajnosti in nakazuje, da bi zainteresirane strani v podporo svojim ukrepom potrebovale nove vrste znanj.

Poročilo SOER 2020 temelji na zaključkih predhodnega poročila, ki je bilo objavljeno marca 2015. Poročilo SOER 2015 je pokazalo, da je izvajanje politike EU sicer prineslo znatne koristi za evropsko okolje in blaginjo ljudi, vendar pa se Evropa pri reševanju trajnih okoljskih problemov sooča z velikimi izzivi, ki so kompleksno povezani s sistemi proizvodnje in potrošnje. Poročilo iz leta 2015 poziva k temeljnim spremembam v sistemih proizvodnje in potrošnje, ki povzročajo degradacijo okolja, vključno s sistemi za prehrano, energijo in mobilnost.

Poročilo za leto 2020 je nastalo v času, ko se družba sooča z lažnimi informacijami in novicami. Ta resničnost se odraža tudi v poročilu, ki zagotavlja preglednost s celovitim sklicevanjem na znanstvene ugotovitve in izboljšanim pristopom k ocenjevanju in sporočanju vidikov kakovosti in negotovosti ter vrzeli v znanju. Poročilo je bilo tudi predmet obsežnih medsebojnih pregledov, ki so jih izvedli Eionet, Evropska komisija, Znanstveni odbor agencije EEA in mednarodni strokovnjaki.

Informacije na državni ravni temeljijo na izvajanju politik in omogočajo boljšo izmenjavo novih sprememb in pristopov. Poročilo vsebuje dosledne povzetke temeljitih tematskih presoj s čimer priznava izziv, ki ga predstavlja vedno večja kompleksnost znanja. Nazadnje poročilo obravnava sistemski značaj današnjih okoljskih izzivov, vključno z zgoraj omenjenimi sistemi proizvodnje in potrošnje, ter vpogled v to, kako se lahko Evropa odzove na današnje izzive v zvezi z okoljem, podnebjem in trajnostjo, kot jih doslej še ni bilo.

^(?) 28 držav članic EU, skupaj z Islandijo, Lihtenštajnom, Norveško, Švico in Turčijo.

^(?) Albanija, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Severna Makedonija, Srbija in Kosovo (v skladu z resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov 1244/99 in mnenjem Meddržavnega sodišča o razglasitvi neodvisnosti Kosova).

Evropska agencija za okolje

**Evropsko okolje
Stanje in napovedi 2020
Povzetek**

2019 — 13 pp. — 210 x 297 cm

ISBN 978-92-9480-127-2

doi: 10.2800/851988

Stik z EU

Osebnost

Po vsej Evropski uniji je na stotine informacijskih točk Europe Direct. Naslov najbližje lahko najdete na spletni strani: https://europa.eu/european-union/contact_sl.

Po telefonu ali elektronski pošti

Europe Direct je služba, ki odgovarja na vaša vprašanja o Evropski uniji. Nanjo se lahko obrnete:

- s klicem na brezplačno telefonsko številko: 00 800 6 7 8 9 10 11 (nekateri ponudniki lahko klic zaračunajo),
- s klicem na navadno telefonsko številko: +32 22999696 ali
- po elektronski pošti s spletne strani: https://europa.eu/european-union/contact_sl.

Iskanje informacij o EU

Na spletu

Informacije o Evropski uniji v vseh uradnih jezikih EU so na voljo na spletišču Europa: https://europa.eu/european-union/index_sl.

Publikacije EU

Brezplačne in plačljive publikacije EU lahko prenesete s <http://publications.europa.eu/sl/publications> ali jih tam naročite. Za več izvodov brezplačnih publikacij se obrnite na Europe Direct ali najbližjo informacijsko točko (https://europa.eu/european-union/contact_sl).

Zakonodaja EU in drugi dokumenti

Do pravnih informacij EU, vključno z vso zakonodajo EU od leta 1952 v vseh uradnih jezikovnih različicah, lahko dostopate na spletišču EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>.

Odpri podatki EU

Do podatkovnih zbirk EU lahko dostopate na portalu odprtih podatkov EU (<http://data.europa.eu/euodp/sl>). Podatke lahko brezplačno prenesete in uporabite tudi v komercialne namene.

Evropska agencija za okolje
Kongens Nytorv 6
1050 København K
Danska

Tel.: +45 33 36 71 00
Splet: eea.europa.eu
Facebook: www.facebook.com/European.Environment.Agency
Twitter: @EUEnvironment
LinkedIn: www.linkedin.com/company/european-environment-agency/
Vprašanja naslovite na: eea.europa.eu/enquiries
Naročite se na obvestila agencije EEA: <http://eea.europa.eu/sign-up>

TH-02-19-902-SL-N
doi: 10.2800/851988

Urad za publikacije
Evropske unije